

RUMELİ’NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

Mehmet GÜNEŞ*

Özet: Rumeli’nin kaybı Türk şiirinde önemli bir yer tutar. Asırlarca Türklerin hâkimiyetinde kalan bu toprakların kısa sürede elden çıkmasının halkı nasıl sarstığı Rıza Tevfik, Mehmet Âkif, Aka Gündüz, Arif Nihat vb. şairler tarafından şiirlerde ele alınmıştır. Özellikle Balkan Savaşları esnasında ülkeyi yönetenlerin ihmalkârlığı ve beceriksizliği bu toprakların kaybedilmesini hızlandırmasını şairler de sert bir üslûpla eleştirmiştir. Bu hususu işleyen şiirlerde dramatik bir üslûp kendisini hissettirmektedir. Yahya Kemâl, Arif Nihat, Orhan Şaik, Halide Nusret vd. şairler Rumeli’nin kaybının üzerinden uzun yıllar geçse de Türk halkının -özellikle Rumeli kökenli şairlerin- bu topraklara özleminin devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Rumeli, kayıp, özlem, dram, Balkan Savaşı.

Reflections of the Loss of Rumeli on the Turkish Poetry

Abstract: Losing the land of Rumeli has had significant reflections on the Turkish poetry. Poets such as Rıza Tevfik, Mehmet Âkif, Aka Gündüz, Arif Nihat, etc. wrote poems on how much the sudden loss of Rumeli, which had long been under the Turkish rule, influenced the feelings of the Turkish people quite negatively. They harshly criticized the negligence and the incompetence of the rulers which accelerated the loss of the land during the Balkan War. One can easily observe the dramatic style in such poems. Poets such as Yahya Kemâl, Arif Nihat, Orhan Şaik, Halide Nusret have expressed that the Turkish people- and especially those poets with a Rumeli origin- will continue longing for this land, no matter how many years have passed over the loss.

Key Words: Poetry, Rumeli, loss, longing, drama, the Balkan War.

Giriş

Osmanlı Türkleri, Balkanlar için “Rum-ili” adını “Romania”dan¹ alırlar; Anadolu’ya karşı denizin ötesinde Bizanslılardan fethettikleri bölgeler için kullanırlar. Yalnız “Rum” ise eski manasını koruyarak Anadolu’da Selçukluların hâkim olduğu yerleri gösteren coğrafi bir ad olarak kalır. Balkanları fetheden Osmanlı hükümdarları bu coğrafyaya kısa süre içerisinde Türk kimliği kazandırır. Osmanlı idaresinin Bizans ve haçlıların getirdiği feodal toprak rejimini ortadan

* Dr., Marmara Üniversitesi.

¹ Halil İnalçık, kendileri ve ülkeleri için “Romaioi”, “Romania” kelimelerini kullanan Bizanslıların, İslâm dünyasında “Rum”, Doğu Roma İmparatorluğunun da “bilâdü’r-Rûm” ya da “memleketü’r-Rûm” şeklinde tanıdığı; Batılı seyyahların da XVIII. yüzyılda Türklerin idaresindeki Anadolu’yu “Turquemenie/Turquie” ve Bizans İmparatorluğuna tâbi yerleri de “Romanie/Romania” olarak adlandırdıklarını; “Romania” tabirinin zamanla daha çok Ortodoks Yunan mezhebinin hâkim bulunduğu Balkan yarımadasını ifade etmek için kullanıldığını belirtir. (İnalçık 2008: 232)

kaldırarak araziyi mîrî esaslar dâhilinde işletmeye koyması vb. uygulamalar da bölgenin ekonomik açıdan güçlenmesini hızlandırır. Bu uygulamalar sonrasında Balkanlarda yeni yerleşim merkezleri kurulur, Balkanlar XV. ve XVIII. yüzyıllarda ekonomik açıdan oldukça güçlenir. Ancak 1789 Fransız İhtilali sonrasında milliyetçilik düşüncesinin yayılması, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile Gayrimüslimlere imtiyazların tanınması Balkanlardaki siyasî, idarî dengeyi sarsmaya başlar. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı/93 Harbi esnasında çok sayıda Müslüman öldürülüp sürülür; Makedonya ve Trakya hariç Balkanların büyük kısmı Osmanlı idaresinden çıkar. (Karpat 1992: 25-32)

20. yüzyılın başlarından itibaren Rumeli’de siyasî istikrardan söz edilemez olur; bu coğrafyada sürekli bir çatışma yaşanır. Balkan kavimleri ittifak kurup Osmanlı Devleti’ne karşı art arda savaş ilan ederler. Osmanlı tarihinde dönüm noktası olan bu savaşlar esnasında asırlardır Rumeli’de yaşayan binlerce Müslüman katliama maruz kalır, pek çoğu acımasızca öldürülür, birçoğu da malını mülkünü orada bırakıp Anadolu’ya geçer. Sadece Edirne’de 225.000’den fazla Müslüman, Bulgar ordusunun esareti altında açlıktan hayatını kaybeder. Antlaşmalarla Rumeli’de kalan Müslüman Türklerin hakları güvence altına alınsa da onlara yapılan baskılar devam eder. (Küçük 1992: 23-25)

Bir milletin yaşadığı büyük facialar/felaketler edebî eserlerine canlı biçimde yansır. Türk milletinin tarih boyunca yaşadığı büyük siyasî ve sosyal hadiseleri *Orhun Yazıtları*, *Alper Tunga Destanı*, *Oğuz Kağan Destanı*, *Dede Korkut Hikâyeleri*’nden, Klasik Türk Şiirindeki gazavatnamelerden ve Halk Şiirindeki destan türlerinden izlemek mümkündür. Rumeli topraklarının kaybedilmeye başlamasının halk üzerinde yarattığı sarsıntı, buradaki idarî birimlerin yönetim sistemindeki değişimler/aksamalar da şiirlerde lirik bir üslûpla işlenmiştir. “Estergon Kalesi su başı durak”, “Küffar Sanır Hüccet Almış Eğri’ye” mısralarıyla başlayan anonim türkülerde, “Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu” mısrayla başlayan Budin türküsünde, yine “Serhatlar içinde Budin’dir başı” mısrayla başlayan, “Aldı Nemçe bizim nazlı Budin’i” nakaratlı Budin türküsünde, “Belgrat’a neylediler netteler” mısralı türküde, Ahmed’in “Bosna Destanı”nda, Âşık Fakârî Sındı’nın “Vidin Destanı”nda, Âşık Rüşenî’nin “Silistre Destanı”nda ve daha birçok halk şiirinde Osmanlı Devleti’nin Rumeli’deki topraklarını kaybetmesinin halkı nasıl etkilediği, Osmanlı barış ve huzurunun kısa sürede nasıl özlendiği dramatik bir üslûpla ifade edilmiştir.²

93 Harbi’nden sonra Rumeli’deki büyük toprak parçalarının kaybedilmesi halkı sarsar, karamsarlaştırır. Savaşın ardından yazılan şiirlerde de bu duygular canlı biçimde, dramatik bir üslûpla ifade edilmiştir. Namık Kemâl’in bir muhacir kızın şahsında halkın yaşadığı acılar dramatize ettiği “Bir Muhacir Kızın İstimdadı” şiiri

² Rumeli’nin kaybı üzerine yazılan anonim şiirler ve âşık tarzı halk şiirleri için bkz. Ahmet Emin Atasoy (2001): *XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi*, Asa Kitabevi, Bursa.

bu bağlamda çarpıcı bir örnektir.³ 1897 Türk Yunan Harbi/Teselya Savaşı esnasında da halka moral vermek, askerinin millî duygularını canlandırmak için savaşı tasvir eden, yurt uğrunda şehit olmayı yücelten, savaşın açtığı sosyal yaraları işleyen birçok şiir yazılmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'in "Asker-i Osmaniyân", İsmail Safa'nın "Gazileri İstikbal", Mehmet Emin'in "Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken", "Yunan Sınırını Geçerken" ve "Çocuk yahut Ahmet'in Kaygusu", Tevfik Fikret'in "Hasan'ın Gazası", "Yenişehir Gazilerine" ve "Asker Geçerken", Mehmet Celâl'in "Çatalca" ve "Velestin" ve daha birçok şiir bu amaçla yazılmıştır.⁴ Köprülüzade Mehmed Fuad'ın "Harp Şarkısı", Ali Ekrem'in "Orduya Hitap", Ziya Gökalp'in "Cenk Türküsü" ve daha birçok şiir de Balkan Savaşları esnasında askeri sevkendirmek için yazılmıştır.⁵ Balkan Savaşları'ndaki başarısızlığın nedenleri; Rumeli topraklarının harap edilmesi ve burada yaşayan Müslüman/Türklerin katledilmesi karşısında hissedilen öfke ve sarsıntı savaş esnasında ve savaştan kısa süre sonra yazılan şiirlerde dile getirilmiştir. Rumeli topraklarının Türkiye sınırları dışında kalmasını kabullenmek oldukça zor olur, kaybın yarattığı sarsıntı ve bu topraklara duyulan özlem -özellikle Rumeli kökenli şairler tarafından- aradan uzun yıllar geçmesine rağmen şiirlerde işlenmiştir. Türk şiirinde Rumeli'nin kaybı çoğunlukla kaybın nedenleri, kaybın halk üzerinde yarattığı sarsıntı ve kaybediş sonrasında bu coğrafyaya duyulan özlem etrafında işlenmiştir.⁶

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nurcan Uçak (1997): *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

⁴ 1897 Yunan Harbi'nin Türk edebiyatına yansımaları şu çalışmalarda değerlendirilmiştir: Necat Birinci (2000): "1897 Türk-Yunan Savaşının Şiirimizdeki Akisleri", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 127-143.; Erol Ülgen (1993): *1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.; Cafer Şen (1997): *1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'nin Türk Edebiyatındaki Akisler*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk Harun Duman (2005): *Balkanlara Veda*, Duyap Yayınları, İstanbul.; Ömer Çakır (2007): "Balkan Harbi'nin Türk Şiirindeki Akisleri", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 33, Güz 2007, s. 215-228.

⁶ Daha önce 93 Harbi'nin (Nurcan Uçak, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*), 1897 Türk Yunan Savaşının (Erol Ülgen, *1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri*; Cafer Şen, *1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'nin Türk Edebiyatındaki Akisler*) ve Balkan Savaşları'nın (Harun Duman, *Balkanlara Veda*) Türk şiirinde nasıl işlendiğine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada ise Balkan Savaşları'nın kaybedilme nedenlerinin, savaş esnasında yapılan katliamların yarattığı sarsıntının ve bu coğrafyaya duyulan özlemin Türk şairleri tarafından nasıl ele alındığı değerlendirilmektedir. Çalışma esnasında birçok şiir kitabı taranmış, yukarıda belirtilen bağlamlarda Rumeli'nin Türk şiirinde nasıl işlendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu yazıda değerlendirilen şiirlerin dışında bu hususu işleyen başka şiir örneklerinin olması ihtimal dâhilindedir.

1.Şairlerin Gözüyle Rumeli'nin Kaybedilme Nedenleri

Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldan itibaren Rumeli'de bazı topraklarını kaybetmesi halkı derinden etkiler. 93 Harbi'nden sonra Balkanlardaki büyük bir toprak parçasının kaybedilmesi karşısında halk oldukça karamsarlaşır. Balkan Savaşları esnasında da masum halkın katledilmesi, bu coğrafyanın viraneye çevrilmesi ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin sona ermesi, uzun yıllar hafızalardan silinemez. Balkan Savaşları'ndaki yenilgiden ve bu coğrafyadaki katliamdan o tarihte yönetime hâkim olan İttihat ve Terakki mensupları -özellikle Enver, Talat ve Cemal Paşalar- sorumlu tutulmuş ve sert bir üslûpla eleştirilmişlerdir. Bu husus o tarihlerde ve kısa süre sonrasında yazılan şiirlerde de işlenmiştir

Şair Nigâr Hanım “Hilâl-i Ahmer'in Tab' Ettireceği Talebe Defteri İçin” şiirinde Balkan Savaşındaki yenilgiyi, Rumeli topraklarının kaybedilmesini ihmalle ve kişisel hırslarla ilişkilendirir:

Zevk ü tenperverî felâketini
Bize Balkan vegâsı öğretti
Ve perişanlığın nihâyetini
Yine Balkan belâsı öğretti (Şair Nigâr Hanım 1913: 20)

Rıza Tevfik de “Rumeli İçin” şiirinde -Şair Nigâr Hanım gibi- Rumeli'nin harap edilmesinde ihmalle dikkat çeker. Sevgiliye ya da güzel bir kadına benzetip “nazlı vatan” olarak söz ettiği Rumeli topraklarının düşmanlar tarafından harap edilmesine üzüdür; bu toprakların “ilerisini göremeyen öz çocukları” tarafından “talan” edildiğini ifade eder. (Uçman 2004: 267) Yenilgiden yönetime hâkim olan İttihat ve Terakki mensuplarını sorumlu tutar. Vatani/Rumeli topraklarını sevgiliye benzeten şair, bu toprağı üstündeki maddî varlıkları da sevgiliye ait uzuvlar olarak düşünür; onun üzerindeki maddî varlıkların tahrip edilmesini de sevgilinin saçlarının koparılması şeklinde ifade eder. “Sevgilim düşmanın hâin pençesi/ Saçından bir tutam tel aldı gitti.” mısraındaki imgesel ifadede de görüleceği üzere, Balkan kavimleri Rumeli'ye ait güzellikleri zalimce yok etmiştir. Şaire göre aslında bu coğrafya öz evlatları olan Müslüman Türkler tarafından talan edilmiş, viraneye çevrilmiştir. Osmanlı yöneticileri bu coğrafyadaki mağdur halka destek olamadığı, bu toprakları “benimsemediği” için Balkan kavimleri bu toprakları rahatça istila etmişlerdir.

Çocukluğu Rumeli'de geçen, Rumeli'nin harap edilmesi karşısında sarsılan Aka Gündüz de “Bozgun” şiirinde Rumeli'nin kaybında yöneticilerin ihmaline dikkat çeker. Şair, “Vatansız erkeğe zindan yaraşır!”, “Erkeksiz vatana düşman yaraşır!”, “Kaygısız imana hüsrân yaraşır!”, “Goncasız bülbüle figan yaraşır!”, “Kurumuş sineye al kan yaraşır”, “Kör olası göze tuğyan yaraşır!” ve “İmansız cihana tufan yaraşır!” mısralarıyla yurdu kurtarmak için gereken mücadeleyi göstermeyip halkı perişan, sefil yaşamaya mahkûm eden Türk erkeklerine sitem eder. Rumeli'nin harap hâli/yaşanan trajedi karşısında sarsılan şair, “Ertuğrul'un oğlu Osman nerede?” ve “Düşman bayrağını yırtan ararım,/ Namus ocağını kuran ararım,” diyerek -Şair Nigâr Hanım ve Rıza Tevfik gibi- yöneticileri suçlar. Şiirde “Ağla

gözüm ağla” nakaratıyla başlayan beyitlerde ve “Her tarafı sarmış sevinen gülen” vb. mısralarda “teslimiyet, sitem, çaresizlik ve ümitsizlik” duyguları birlikte ifade edilmiştir. Aka Gündüz “Ah!...” şiirinde de “Çan sesleri ezanları susturmuş:/ Müslümanlık, Osmanlılık utansın!/ kadınları, yavruları boğdurmuş;/ o kanlılık o canlılık utansın!” mısralarında Rumeli'nin kaybında ihmale dikkat çeker.⁷

Rumeli kökenli şair Mehmet Âkif de *Hakkın Sesleri*'nde Rumeli topraklarının kaybedilmesinde Arnavut milliyetçileriyle, İttihat ve Terakki mensuplarının ihmâl, hırs ve bilinçsizliğin etkili olduğuna dikkat çeker:

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
(...)
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın,
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın? (Ersoy 2007/2: 27-28)

Balkan topraklarında yaşanan facia/trajedi şairi oldukça öfkelenir, tedirgin eder. Süleyman Nazif onun bu tavrını “imdat saymasıyla, ahret âlemini ayaklanmaya davet ediyordu.” şeklinde yorumlar. (Süleyman Nazif 1971: 63) Orhan Okay da Balkanları, babasının doğduğu topraklar olan Arnavutluk'u saran yangın karşısında onun “hamâset şairi değil, adeta Kerbelâ mersiyesi yazan bir şair” olarak gördüğünü ifade eder. (Okay 1998: 79) Şair; Arnavut milliyetçilerinin, ihtirasları uğruna yurdun harap edilmesine ve halkın katledilmesine zemin hazırlamalarını çocuğun annesine ihaneti şeklinde yorumlar. Arnavutların birçoğu isyan hareketini düzenleyen “Başkım”cılarının etkisiyle ulusal bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir, Mehmet Âkif Arnavut kökenli olmakla birlikte ırk ayrımcılığına karşıdır. O, “Korkarım, şimdi nasîbin mütemâdi haybet!” ve “Ebediyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!” mısralarıyla Arnavutların “yüksek hülyâ”larının hüsrana uğradığını, sonsuza kadar da bağımsızlıklarına kavuşamayacaklarını ifade eder. Irk ayrımcılığı dolayısıyla Arnavutlar hem kendilerinin hem de o topraklarda yaşayan diğer Müslüman kavimlerin felâketlerine zemin hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin önemli parçası, kendisinin de ata yurdu Rumeli'nin ihtiras uğruna harap edilmesi şairi, Allah'a isyanın eşiğine getirir. Mehmet Âkif “Berlin Hatıraları” şiirinde de Rumeli'nin perişan hâle gelmesinde Avrupalı devletlerin kışkırtmalarının etkili olduğunu ifade ettiği gibi, halkın gafil davrandığına da dikkat çeker.

2.Rumeli'nin Kaybının Halk Üzerinde Yarattığı Sarsıntılar

Osmanlı Devleti'nin 1699 Karlofça antlaşmasından itibaren Rumeli coğrafyasında toprak kaybetmeye başlaması dolayısıyla hissedilen üzüntüler, edebî eserlerde özellikle de halk şiirlerinde/türkülerinde işlenir. 93 Harbi sonrasında

⁷ Aka Gündüz “Dertleşme” başlıklı manzum tiyatrosunda da Rumeli topraklarının harap edildiğini, burada yaşayan Müslüman Türklerin huzursuz, edildiklerini yuvalarının bozulduğunu basit ve samimi bir üslupla ifade etmektedir. Şiire intikam duyguları hâkimdir. Rumeli'nin kaybı karşısında sarsılan bir genç duygularını bulut ve kumruyla paylaşır. (Aka Gündüz 1918: 12-21)

Osmanlı Devleti'nin bu coğrafyada büyük toprak parçasını kaybetmesi, savaş esnasında pek çok kişinin göçmek zorunda kalması ve o kişilerin büyük acılar yaşaması Türk şiirinde de işlenir. Namık Kemâl “Muhammes/Bir Muhacir Kızın İstimdadı” şiirinde bu siyasî ve sosyal hadiseyi işlemektedir. Şiirde söz konusu edilen muhacir kızı, düşmanları tarafından namusu lekelenince hayat karşısında kötümser bir tavır alır; ölümü arzular. Genç kız hem namusuna sürülen leke hem de vatanın harap hâli dolayısıyla sarsılmıştır. Onun namusuna sürülen lekeyi “İşte şu mazlumun teni/ Bak lekelenmiş dâmeni/ İnsan mı sandın düşmeni” (Göçgün 1999: 339) şeklinde ifade eden şair, genç kız ile Osmanlı vatani arasında benzerlik kurar. 93 Harbi esnasında harap edilen Rumeli toprakları da genç kızın eteği gibidir. Bu topraklarda yapılan katliamla, Osmanlı vatanına leke sürülmüştür. Namusuna sürülen leke genç kızı nasıl sarsmışsa, Rumeli topraklarının bir kısmının harap hâle getirilmesi de Müslüman Türk halkını o derece sarsmıştır. Şair “Allah için öldür beni/ Allah hıfz etsin seni” nakaratlarıyla öz yurdu harap edilen, namusu kirlenen genç kızın ruhî dengesini yitirdiğini vurgular. Şair, genç kıza “Artık çalışma çâreme/ Düşmenle gel gir âreme/ Bir kurşun at da yâreme” dedirterek onun acıklı durumunu dramatize eder.⁸

Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasındaki topraklarının büyük bir kısmını Balkan Savaşları esnasında kaybeder. Bu tarihlerden sonra Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığından neredeyse söz edilmez olur. Bu savaşların halk üzerinde yarattığı sarsıntı savaş esnasında ve kısa süre sonrasında yazılan birçok şiirde işlenmektedir. Rumeli'nin harap hâle getirilmesi Türk halkını öyle bir etkiler ki sosyal konulu şiir yazmayan bazı şairler bile bu acıları dile getiren şiir yazar. Cenap Şehabettin “Hilâl-i Giryan” şiirinde, yaralı vatanın kurtarılması için mücadele edilmesi gerektiğini ifade eder. “Her sinede saplı kanlı mızrak:/ Setr eyleyemez bu zahm-ı aybı/ Gökler bize olsa mavi bayrak!” mısralarıyla katliamlara dikkat çeker. Balkan kavimleri mescitleri yıktığı, minareleri çiğnediği, bu topraklarda yaşayan Müslümanları “dayakla” kovduğu için Rumeli toprakları öksüz kalmıştır:

Hiç kimsede kalmamış ümmîd
Her zahmını dest-i ye'si bağlar,
Bî-kes vatanın içinde şimdi
Âfâkı, semâsı, hâki ağlar!
Herkes biraz ayb u zillet aldı
Balkanlara kan kusan oyundan;
Osmanlılığın ne farkı kaldı
Cellâdına yalvaran koyundan? (Kaplan vd. 1984: 295)

Rumeli topraklarının harap edilmesi halkı karamsarlaştırmıştır. Cenap Şahabettin şiirde geçen “Âfâkı, semâsı, hâki ağlar” mısraıyla yaşanan acıları dramatize etmek için tabiata subjektif anlam yükler. “Osmanlılığın ne farkı kaldı/

⁸ İsmail Safa da “Bir Muhacir Kızın İstimdadı”nı tazmininde muhacir kızın acılarını daha dramatik bir üslûpla ifade eder. Yaşadığı acıların ve tanık olduğu manzaranın onu nasıl sarstığına dikkat çeker. (*Huz Ma Safa* 1892: 165-166)

Cellâdına yalvaran koyundan?” mısralarıyla da Avrupa kıtasındaki topraklarının büyük çoğunluğunu kaybeden Osmanlı Devleti’nin büyük yara aldığını ifade eder.

Rumeli’nin işgaline tanık olup derinden etkilenen Şair Nigâr Hanım, bu hususu birçok şiirinde işler. Duygularını oldukça basit biçimde ifade eden şair, bir yandan üzüntülerini dile getirirken, bir yandan da halka telkinlerde bulunur. “Balkan Muharebesi Esnasında” epigramıyla yazdığı “Taşlar Mesiresi” şiirinde tüm yurdun düşmanların eline geçmesinden endişelenir, Türk halkının büyük acılar yaşamasından korkar. Şair, Türk askeri yurdun önemli bir parçası olan Rumeli’yi işgalden kurtarmak için mücadele ederken halkın bu toprakları terk etmemesi, askerlere destek olması gerektiği düşüncesindedir. Şiirde “ferdî saadetle toplumsal menfaati karşılaştı”an şair, Türk askeri düşman ateşiyle yanarken “biz Taşlar’a gitmeyiz” diyerek milletin menfaati için ferdî saadeti feda eder. (Bekiroğlu 1998: 299-300) “Nasraniyet”/Hıristiyan âlemi aralarında birlik oluşturup Türklere saldırdığı için şair, ülkenin geleceğinden endişelenir. “Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede” şiirinde de birlik ve beraberlik telkininde bulunur. Balkan kavimleri aralarında ittifak kurup her taraftan Türklere saldırdığı, savaş esnasında Rumeli kanlar içinde kaldığı için şair, kadınları da Türk ordusuna yardıma çağırır. Şaire göre Balkan Savaşları esnasında savaşa katılan gaziler değil, Osmanlıcılık düşüncesi yara almıştır. Bu savaşlardan sonra Osmanlı Devleti’nin Rumeli’deki toprakların büyük çoğunluğunun kaybetmesi üzerine, Osmanlıcılık düşüncesi de işlevini yitirmiştir. Ancak şair yaşanan durum ne derece vahim olursa olsun Türk askerlerinin yaralarına derman olmak, onlara moral vermek gerektiği düşüncesindedir. Şair bu yaklaşımıyla Türk halkına en zor durumlarda, istikbalin karardığına hükmedildiği anlarda bile umudunu yitirmemesi telkininde bulunur.

Edirne Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapması, Rumeli’ye açılan kapısı olması dolayısıyla tarihî, coğrafi, stratejik vb. yönlerden önemli bir şehir/merkezdir. Bu nedenle bu şehrin kaybedilmesi ne kadar büyük tehlike ise, geri alınıp elde tutulması da o derece önemlidir. Şair Nigâr Hanım “Edirne’nin İstirdadı” şiirinde Edirne’nin geri alınmasını dinî motiflerle açıklar. Ona göre Edirne, Allah’ın heybetli mucizeleri ve hikmeti sayesinde düşmanın belasından kurtulmuştur:

Mehîb mucizeler eyleyüp İlah icâd
Belâ-yı düşmanı bizlerden eyledi ib’âd,
Edirne hikmet-i Hakla olundu istirdad
O şu’le etti gönüllere şu’leler ikâd,
Semâya çıktı demek âh u girye-i mazlum,
Dokundu gayret-i Yezdâna nikbet-i mazlum (Şair Nigâr Hanım 1913: 16)

Şaire göre Türk halkının “ihvân u dîn ü dünya”sı kanlara gömülse, Rumeli’nin gitmesiyle “me’vâ”sı/sığınağı kararsa da, halk “çalışmak”la teselli bulmalı; yaşadığı felâketlerden ders almalı, matem tutmak yerine gayret etmelidir.

Celâl Sâhir de “Öç” şiirinde Edirne’nin aylarca muhasara altında kalmasının halkı sarstığını ifade eder. Edirne işgal altında iken halk rahatça uyuyamamış, onun kurtulması için dua etmiş, böylece şehir işgalden kurtulmuştur. Celâl Sâhir mazlumların âhının yerde kalmadığını, Allah’ın intikamının gecikmediğini

söyleyerek -Şair Nigâr Hanım gibi- Edirne'nin işgalden kurtuluşunu dinî motiflerle açıklar:

Altı yüz yıl Rumeli'ye hâkim olan Türk adı
Silinecek, Avrupa'da son ışığı hilâlin
Sönecekti... fakat Hakk'ın adaleti parladı,
Aydınlatı çevresini bu karanlık hayalin... (Karaca 1992: 143)

Rumeli'nin harap edilmesi ve kaybedilmesi üzerine derinden etkilenip birçok şiir yazan şairlerden biri de Rıza Tevfik'tir. Balkan Savaşı'nın hemen ardından Edirne'nin Bulgarların eline geçmesi ve kendi doğum yeri Cısr-î Mustafapaşa'nın tamamen harap edilmesi üzerine yazdığı (Uçman 2004: 268) "Edirne İçin" şiirinde üzüntülerini sevgiliyle paylaşır. Edirne'nin kaybını sanatsal ifadelerle dramatize eder. "Harâbat ellerin bülbüllerinden/ Bu ıssız bahçeler nâlekâr oldu!", "Gördüğün gonceler sitem dağıdır", "Sular bile coşup bî-karar oldu" mısralarıyla şehrin Bulgarların eline geçmesine şehirdeki cansız varlıkların üzüldüğünü söyleyerek tabiata subjektif anlam yükler. Şiirde geçen "Ağla rûhum ağla!... Şimdi çağıdır." mısraında da vurgulandığı üzere şair çaresizdir.

Edirne'nin o günkü hâlini bir yıl önceki hâliyle karşılaştıran şair, şehre eski huzur ve neşenin yerine matem hâkim olduğunu söyler:

Bir vakit başında hümâ uçardı;
Ağaçlar yoluna çiçek saçardı;
Bastığın yerlerde çiğdem açardı,
Bir yıldır o yerler hep mezâr oldu! (Bölükbaşı 2005: 44)

Şehrin harap hâli karşısında oldukça üzülen şair, sevgilisinden de duygularını paylaşmasını ister. "Sevgilim! Ağlayan sade sen değil,/ Bu matemle herkes zâr zâr oldu!" diyerek Edirne'nin kısa süre elden çıkmasının bütün halkı yaraladığına işaret eder. Onun "Acıklı Ana" şiiri de "felâket destanı"dır. "Şair, vatani önce, o yılların dergilerinde renkli olarak basılan temsili savaş tablolarına benzeyen canlı bir tasvirle anlatır." (Uçman 2004: 268-269)

Yüce Balkanları duman bağlamış,
Gene mi gurbetten kara haber var?!
Seher vakti burda kimler ağlamış?
Çemen-zâr üstünde taze çiğler var!
(...)
Neş'eler bu bezmi terk edip gitmiş
Sel almış bu bağı târümâr etmiş
Kan bataklığında beslenip bitmiş
Soluk, penbe, dilber bir nilüfer var (Bölükbaşı 2005: 36)

Rumeli'nin hâlini bu mısralarla ifade eden şair, "Mahşere muntazır bir mevtâ gibi", "menhus yer" şeklinde söz ettiği harap manzarayı seyrederken, acıklı durumları gözlemlerken sarsılır. "Şiire hâkim durumdaki karamsar tabloyu insanla ilgili bazı imajlar tamamlar; burada Türk anası gerçek bir destan kahramanıdır." (Uçman 2004: 364) Rumeli'nin harap hâline ilişkin tasvirlerde ve acıklı anayla olan monologlarda romantik ifadeler kendisini hissettirir. Şair "acıklı ana"nın şahsında bütün yaralı Türk kadınlarının acılarını dile getirir, adlarının her zaman "dillere

RUMELİ'NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

destan" olduğunu vurgular. Şiirde söz edilen "acıklı ana" yıllardır evlatlarını yurtları uğruna feda eden yaralı Türk kadınlarını sembolize eder. Yurt genelindeki birçok kadının da "acıklı ana" gibi "gül yüzü", "cevr ü elemenden" süzölmüş, yüreği "âh-ı nedem"den üzülmüş, yaralı bağrında ise "tığ-i sitem"den "pençe pençe donmuş hûn-ı ciğer vardır." Bu kadınların her biri "acıklı ana" gibi evlatlar doğurup yurdu uğruna feda edip onlar da meçhul kahramanlar arasına dâhil olmuştur.

Aka Gündüz'ün "Bozgun" şiiri duyguların ifade edilişi bakımından Rıza Tevfik'in şiiriyle benzerlik gösterir. Aka Gündüz Rumeli'nin kaybını Müslüman/Türklerin o topraklardan sürülmesi şeklinde yorumlar; isyan, sitem, öfke ve çaresizlik duygularını bir arada işler. Şair şiirdeki beşliklerde/kıt'alarda Balkan kavimlerine isyan ederken ikilik/beyitlerde ise Müslümanları/Türkleri suçlar. "Hak güneşi midir karşımda batan" dizesindeki "hak" sözcüğünü hem Tanrı hem de adalet anlamına gelecek şekilde kullanır; "Tanrı korkusunu duyan kalmamış!" diyerek de Balkan kavimlerinin vicdanî duygularını yitirdiklerine işaret eder. "Nazlı ninem midir yerlerde yatan?/ (...) / Ellere satılmış ırzın, yaşmağın,/ Harap edilmiş otağın, bağın:" mısralarıyla yaşanan trajediyi görselleştiren şair, "Sen misin sen misin ey garip vatan!" dizesiyle de Namık Kemâl'in "Vaveyla" şiirine göndermede bulunur. Vatanın namusuna leke sürülmesi izleği de yine Namık Kemâl'in "Bir Muhacir Kızın İstimdadı" şiirini hatırlatır. Şair, Balkan kavimlerinin Rumeli topraklarını kan gölüne/cehenneme çevirdiğini şiir boyunca tekrarlar:

Mabetler değişmiş, atılmış kitap!
Ne hanüman kalmış, ne de bir ahabab?
Cebr ile katılmış zembere şarap.
(...)

Akan sularından kanlar çağlıyor;
Tütmeyen ocaklar vicdan dağlıyor,
Çoluk çocuk gelin civan ağlıyor. (Aka Gündüz 1918: 6)

Aka Gündüz "Ah!..." şiirinde de Rumeli'nin kaybının Türk halkının yüreğinde büyük yaralar açtığını vurgular. Şairin karşılaştığı yaralı, Rumeli'nin perişan hâlini "Kör olaydım, görmeyeydim ben anı" sözleriyle belirtir, üzüntülerini şu şekilde ifade eder:

Kartal basmış, ıssı kalmış yuvalar,
Bülbül susmuş, gül kurumuş bağında...
Damlar çökmüş, şehit dolmuş ovalar,
Çağlayanlar kan köpürmüş dağında...
(...)

Birer binek taşı olmuş mezarlar:
Ninem, ninem! Seni de mi çiğnettik?
Ey türbeler! Ey şehitler! Hisarlar!
Sizler için biz ne yaptık, ne ettik? (Aka Gündüz 1918: 10)

Şair, Rumeli'nin harap ve perişan hâlini yaralı bir kişiye ifade ettirerek durumu dramatize eder. Rumeli toprakları da bu kişi gibi hem bedenen hem de yürekte yaralıdır. Nasıl ki bu kişi bu coğrafyadan Türk/Müslüman kimliği silindiği için üzülyorsa Rumeli toprakları ve bülbül de Türklerin kendilerini terk edişleri

dolayısıyla üzülmektedir. Şair, Rumeli topraklarına ve bülbüle kişisel özellik yüklemektedir. Şiirin nakaratlarında “Ağla bülbül! Çok zehir var dilinde/ Türk kalmamış koca Urumeli’nde” mısralarıyla da kendisinin ve başkalarının acılarını dramatize eder; Rumeli topraklarından Türklüğe ait değerlerin kaybolmasına üzüdür.

Ata yurdu Rumeli’nin harap hâle getirilmesine, bu topraklarda birçok katliamların yapılmasına şiirleriyle tepki gösteren diğer bir şair de Mehmet Âkif’tir. Onun *Hakkın Sesleri*’ndeki duyguları/ifadeleri “cephedeki bir insanın ruh hâliinden farksızdır.” (Metin 2008: 281) Bu eserdeki şiirlerde şair bazen acımasızca katledilen masum halk için üzüdür; bazen ırkçı tutumlarıyla yurdun felâketine zemin hazırladıkları için Arnavutlara öfkelenir; bazen Bulgar, Sırp, Yunan, Hırvat vb. acımasız Balkan kavimlerine lânetler okur; bazen de zavallı halka bu acıları yaşattığı için Allah’a isyanın eşğine gelir. O da Rumeli’nin kaybı üzerine yazdığı şiirlerinde öfke, sitem, acıma/merhamet, lânet, isyan duygularını bir arada işlemiştir. Şairin şiirlerinin benzer özellikler göstermesini de kendisini tekrarladığı şeklinde yorumlanmayıp ata yurdu Rumeli’de yaşanan acıları ve bu toprakların kaybını uzun süre hafızasından silmemesiyle ilişkilendirmek gerekir. Asırlarca Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altında barış ve huzur içerisinde yaşayan Balkan kavimleri, Avrupalı devletlerin de desteğini alarak Rumeli’deki masum halkı acımasızca katledince halk ve devletin çaresiz kalması şairi ümitsizliğe sevk eder, karamsarlaştırır. Şair, “Tecellî etmedin bir kere, Allah’ım, cemâlinle!/ Şu üç yüz elli milyon ruhu öldürdün celâlinle!” mısralarıyla Allah’a, halkın acıklı durumu karşısında zalimin zulmüne niçin engel olmayıp masum halka büyük acılar yaşattığını sorar. Ancak “Sus ey dîvâne! Durmaz kâinatın seyr-i mu’tâdı.” diyerek Tanrı’nın kararlarının sorgulanmaması gerektiği inancını hatırlar. Şair Nigâr Hanım gibi o da kurtuluşu çalışmakta bulur.

Mehmet Âkif yine *Hakkın Sesleri*’nde Rumeli halkının katledilmesi dolayısıyla o coğrafyayı mezarlıkların kapladığını, geride kalanların da sürekli âh edip inlediklerini dramatik bir üslûpla ifade eder. Bu şiirde de ayrıntılar oldukça canlı biçimde tasvir edilmiştir. Rıza Tevfik gibi Mehmet Âkif de Rumeli coğrafyasının o günkü hâlini eski barış ve huzur dolu günlerle karşılaştırır. Önceden huzur ve sükûnetin hâkim olduğu Rumeli harabeye dönmüş, sığınılacak bir ev dahi kalmamıştır. Bu şiir de monologlardan oluşmaktadır, trajik durum karşısında sarsılan ve kendisini yalnız hisseden şair, bir yolculuğa ortak olmasını ister. Mehmet Âkif’in “yolcu” diye hitap ettiği Türk milletidir. (Okay 1998: 82) Şair Türk halkını yaralı, harabe vatan topraklarını kurtarmaya çağırır. Eskiden huzurun hâkim olduğu bu coğrafyaya artık acı, hicran hâkimdir. Şairin karşısındaki topraklar da üzerinde mesut insanların yaşadığı “vatan” değil, altında vahşice öldürülen masumların yattığı büyük bir “kabristan”dır:

Bu ıssız âşiyânlar bir zamanlar candan muazzezdi;
Bu damlar böyle baykuş seslerinden çın çın ötmezdi;
Şu kurbağalar seken vadîde, ceylanlar koşup gezdi;
Şu coşmuş, ağlayan ırmak ne handân gölgeler sezdi;
Bütün mâzîyi bir tufan, fakat hep boğdu, hep ezdi!
Vefâsız yurt! öz evlâdın için olsun vefâ yok mu?

RUMELİ'NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız hânümânsız bir garîbim... Mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir “Yok!” der sedâ yok mu? (Ersoy 2007/2: 24)

Kadın, çocuk, ihtiyar ayrımı yapmayan Balkan kavimleri, masum halkın bazısını süngülemişler. Beşikteki çocukları acımasızca öldürmüş, genç kızların namusunu lekelemiş, bazı kadınların göğsünü baltayla kesmişlerdir. Tanık olduğu vahşet karşısında sarsılan şair oldukça öfkelenir, bu tepkisini okuyuculara Türk halkına da yansıtmak için olabildiğince gerçekçi tasvirler yapar. Mehmet Âkif yine *Hakkın Sesleri*'nde Rumeli'nin işgalini anlatırken benzetme unsurlardan da yararlanır. Balkan kavimlerinin katliamlarını tufana, cehenneme benzetir:

Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği
O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdiyi!
(...)
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın,
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba? (Ersoy 2007/2: 28)

Şair acılarını bu kez de Arnavut kökenli olan babasıyla paylaşır. “Baba” kavramı sembolik anlam taşır. Şairin mezarından kalkıp trajediyi görmesini istediği hem babası, hem ataları, hem de Rumeli'nin fethedilmesi, mamur olması için mücadele eden komutanlar ve akıncılardır. Şairin atalarının öz yurdu cehenneme dönmüş, dedesinin işlediği topraklar Müslümanların elinden çıkmış, bir daha da geri alınamayacaktır. Şair için kutsal anlam ifade eden bu topraklar, Sırlar ve Hırvatlar tarafından da talan edilmektedir. Sultan Murat'ın fethettiği Kosova'yı ele geçiren Sırların, onun türbesinin etrafında saygısızca dolaşmaları ve bu karamsar tablo karşısında Türklerin çaresiz kalışı şairi sarsmaktadır.

Hakkın Sesleri'nin bazı kısımlarında Mehmet Âkif'in, Rumeli'nin harabeye dönmesine ve birçok masumun acımasızca katledilmesine rağmen geleceğe ümitle bakmaya çalıştığı görülür. “Hüsrana rızâ verme... Çalış... Azmi bırakma;/ Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!” diyerek kendi nesillerinin yaşadıkları acıları sonrakilerin yaşamamasını ister, halka çalışmayı telkin eder. “Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;/ Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.” mısralarıyla Rumeli'deki evler viraneye dönse de bu topraklara sahip çıkılması gerektiğini savunur. Ancak bu şiirden kısa süre sonra yayınladığı ve *Hakkın Sesleri*'nde bulunan “Yârab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?! Mahşerde mi biçârelerin, yoksa felâhı! Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!/ ‘Yandık!’ diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!” mısralarıyla başlayan şiirinde Balkan Savaşları esnasında yaşanan acılar dolayısıyla şairin isyanın eşiğine geldiği görülür:

Emvâcî hurûş-âver olurken melekûta;
Çan sesleri boğsun da, gömülsün mü sükûta?

Sönsün de, ilahî, şu yanan meş'al-i vahdet,
Teslis ile çöksün mü bütün âleme zulmet?
Üç yüz bu kadar milyonu canlandıran îmân (Ersoy 2007/2: 37)

Balkan Savaşları'nın acıları unutulmadan I. Dünya Savaşının başlaması üzerine halk büyük acılar yaşadığı için şair yine isyanın eşiğine gelir:

Ma'bedlere Ma'bûd-ı Hakikî'yi getirdik;
Bizler ki senin ismini dünyaya tanıttık...
Gördükse mükâfâtını, yârab yeter artık!
Çektirmedığın hangi elem, hangi ezâdır!
Her ânı hayatın bize bir rûz-ı cezâdır!(Ersoy 2007/4: 23)

Mehmet Âkif "Vâiz Kürsüde" şiirinde "İslam'ın âhenin sûru", "İstanbul'un demir kilidi" vb. sıfatlarla nitelendirdiği Edirne'nin işgali karşısında duyarsız kalanlara tepki gösterir. Balkan Savaşları esnasında Edirne belirli bir süre Bulgarların idaresinde kalmıştır. Edirne'nin anayurdun sınırları dışında kalması Şair Nigâr Hanım, Celâl Sâhir, Rıza Tevfik vb. birçok şair gibi Mehmet Âkif'i de sarsar. İşgal sonrasında Edirne'de ezan seslerinin yerine çan sesleri ve masum halkın çığlıkları işitilemeye başlanmıştır. Balkan Savaşları esnasında Bulgarlar, fırsat buldukları için Türklerden intikam almaktadırlar. Şair manzum hikâye formuyla yazdığı bu şiirinde duyarsız, yozlaşmış kişilere yurdun -özel olarak Rumeli'nin- harap hâlini gösterir, halkın yaşadığı acıları uzun uzun anlatır. Beş ay içerisinde bu coğrafyadaki halk katliamdan geçirildiği için, kırk bin ev mezara dönmüştür. Bulgarlar çocuk, kadın, yaşlı ayrımı yapmaksızın "Ya Bulgar ol, ya geber!" diyerek bütün Müslümanları vahşice katletmektedir. Öldürdükleri kişilerin cesetlerini Meriç ve Tunca nehirlerine atmışlardır. Bulgarların Türklere yaptıkları zulümleri anlatırken nefret duygularını öne çıkaran şair, oldukça öfkeli bir üslup kullanır. Şair, Bulgarlar karşısında eğilmeyip direndikleri için katledilenleri takdir ederek "kahraman" olarak niteler. Kosova'nın Sırplar tarafından işgaline Murat Hüdavendigâr'ın türbesine karşı saygısızlıklarına bu şiirinde de yer verir. "Kimin elinde bıraktık... Kimin emânetini!/ O pâdişâh-ı şehîdin huzûr-ı heybetini./ Sonunda çiğneyecek miydi Sırb'ın orduları./ İçip içip gelerek önlerinde bandoları" mısralarıyla Sırp ordularına karşı nefret ve öfkesini ifade eder. Kosova ve civarında yapılan katliamları anlatırken öfke ve üzüntüyü bir arada işler. Şair "Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar?/ Ya boğduğun kadının, erkeğin hesabı mı var?" ve "Selânik'in, Siroz'un, bak, o nâmdâr ovası./ Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?" mısralarıyla da Balkan kavimlerinin masum halka yaptıkları katliamları göstermek için okuyucuyu o coğrafyada dolaştırır. Şiirde geçen "şu mavili bayrak kızarmıyor hâlâ!" ifadesiyle Yunan bayrağı kastedilmektedir. Şair, Yunanlıların işgal ettiği topraklardaki Türklüğü temsil eden varlıkları yok etmelerinden hiç etkilemediklerini ifade eder.

Mehmet Âkif "Berlin Hatıraları" şiirinde Balkan Savaşları'nın meydana getirdiği acıklı savaş sahnelerini tasvir eder. (Gökçek 2005: 212) Bu şiirde de öfke, intikam ve acıma duyguları öne çıkmaktadır. Şair "Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli!" diyerek Balkan kavimleri tarafından Rumeli'nin perişan,

harap edildiğini, masum halka işkenceler yapıldığını, bu coğrafyadan Türk kimliğinin silindiğini vurgular:

Domuz çobanları Balkan'da hânedân-vakûr!
O hânedânlar, o beyler bütün bütün mahkûr.
Reîs-i âileler kâmilen şehîd olmuş;
Kapanmış evlere dullar, yetimler dolmuş.
(...)
Açılmadık yeri yok şimdi, hepsi meydanda;
Rida-yı ismeti bir yanda kendi bir yanda.
Harîminin eşiğinden uzanmamış başlar
-Üzerlerinde muhâfız bölük bölük canavar- (Ersoy 2007/4: 77-78)

Şair, bu şiirinde de Balkan kavimlerinin genç kızların namusunu kirletip, onları öldürdüğünü belirtir.

Rumeli'den Türk kültürünün izlerinin silindiğini dramatik bir üslûpla ifade eden bir diğer şair de Köprülüzade Mehmet Fuat'tır. O da "Akıncı Türküleri" şiirinde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'den çekilmesiyle bu coğrafyada Türk kültürüne ait maddî ve manevî değerlerin kaybolmaya başladığına, bu toprakların viraneye dönüştüğüne işaret eder. Şair "Tuna boylarında sıra selviler/ Tan yeri estikçe sessiz ağlarmış;" "Tuna ağlıyormuş bazı geceler;" ve "Bir inilti duydum, sandım bir ozan;/ Sesime ses veren karlı dağlarmış!" mısralarında da görüleceği üzere tabiata ait unsurlara insanî özellikler katarak Rumeli'deki toprakların kaybını dramatik bir üslûpla ifade eder. Rıza Tefîk, Mehmet Âkif gibi o da "Gül bahçelerinde baykuşlar öter.../ Şu viranelikler eski bağlarmış!" "Namazgâh bir otluk; kalmamış taş;/ Çeşmelerden akan kanlı gözyaşı..." "Kırık minareden duyulmaz ezan.../ Hep ocaklar sönmüş, devrilmiş kazan." mısralarıyla Rumeli'nin o günkü hâlini eski ezuklar dolu günleriyle karşılaştırır. Şair, tabiatı subjektif olarak yorumlayarak, insan dışı varlıklara kişisel anlam yükleyerek yaşanan acıları romantiklere özgü bir üslûpla ifade eder. Osmanlı Devleti bu toprakları terk ettikten sonra buralarda huzur ve asayişin bozulduğunu "Bozulan bağların üzümü acı:/ Âsi köle kesmiş eski haracı;" vb. mısralarla şiir boyunca tekrarlayan şair, "Yine yedi kral giymişler tacı/ Şahin yuvasını kargalar sarmış!" mısrayla daha önce Türklerin/Müslümanların yaşadığı evlerin talan edilip harabeye çevrildiğine dikkat çeker.

Midhat Cemal Kuntay "Galiçya'daki Türk Askerlerine" şiirinde Rumeli coğrafyasını millî varlığın önemli parçası olarak görür, -Mehmet Âkif gibi- bu coğrafyaya kutsal anlamlar yükler. Şaire göre asırlarca Türklerin hâkimiyeti altında kalan bu topraklar Türkleşmiş, Türk kimliği bu topraklara ait bütün nesne ve parçalara sinmiştir. Bu nedenle bu toprakların kaybedilmesiyle Türklüğe ait birçok değer de yok olacaktır.

Arif Nihat'ın "Ziya İlhan Zaimoğlu'na" ithaf ederek yazdığı "Tuna" şiirinde dramatik bir üslûp kendisini hissettirir. Şaire göre Rumeli coğrafyasındaki toprakların kaybedilmesiyle Tuna nehrinin de tamamen Türk sınırları dışında kalışı halkı derinden etkilemiştir. Tuna havzasındaki topraklar Türk hâkimiyetinden çıkınca buraya ait bütün maddî ve kültürel değerler de kaybedilmiştir:

Ne suyun bizimdir, artık, ne selin:
Kıyını el aldı, adalar elin...
Toprağa belenmiş kınalı gelin,
“Vay benim gelinlik kınam!” der ağlar;
Gider Mustafa Paşa'm, “Tuna'm!” der, ağlar!
Gökte salalara çığlık karışır;
Bulutları aşıp göğe irişir..
Yerde -gayri- kurtlar kuşlar çığırışır;
Kimi “yavrum!”, kimi “anam!” der, ağlar;
Gider Mustafa Paşa'm, “Tuna'm!” der, ağlar! (Asya 1964: 67)

Doğal güzelliği ve coğrafi yapısı dolayısıyla etrafında birçok yerleşim biriminin kurulmasını sağlayan Tuna nehri ya da havzası, uzun yıllar buraya hâkim olan Osmanlı Devleti ya da Müslüman Türklerin kültüründe de önemli yere sahip olur.⁹ Böylesine önemli bir nehrin ya da havzanın elden çıkması, ona ait maddî unsurları kaybettirdiği gibi zaman içerisinde bu coğrafyadaki kültürel değerlerin de yok olmasına neden olur. Şair bu acı gerçeği vurgulamak için Tuna havzasının Osmanlı Devleti'nin yönetiminden çıkmasını, orada yaşayan insanlarla birlikte diğer varlıkları da üzdüğünü dramatik bir üslûpla ifade eder:

Donlara bürünüp uyursun, kışın...
Artık, kimler hayra yoracak düşün?
Dalları kırılmış, biçare kuşun,
“Ben, hangi dallara konam?” der ağlar;
Gider Mustafa Paşa'm, “Tuna'm!” der, ağlar! (Asya 1964: 67)¹⁰

Babasının mesleği dolayısıyla çocukluğu Makedonya'da geçen, uzun yıllar sonra Budapeşte'de de “Konsolos Muavini” olarak çalışan (Gözler 1985: 70) Enis Behiç de “Ey Meriç!” şiirini Edirne'nin geri alınması üzerine yazar. Meriç'e hasret kalan şair, nehrin sularını “Kevser”e benzetir. Meriç'in kaybedilmesi üzerine kendisinin, aslında Türk halkının yetim kaldığını belirtir. Türk halkı Edirne'yi geri almakla Meriç'e yeniden kavuşur. Ancak Meriç'in “kız kardeşi” Tuna Türk topraklarının dışında kaldığı için Türk halkı çok fazla mutlu olamaz. Şair “gevherî topraklar” söz grubuyla Tuna havzasındaki toprakların verimliliği dolayısıyla altın kadar değerli olduğunu, “kevserî ırmaklar” söz grubuyla da Tuna nehrinin Türkler

⁹ Arif Nihat Asya Osmanlı Devleti'nin Rumeli'yi fetihlerini özlü biçimde ifade ettiği “Tuna” şiirinde “Taçlısı, haçlısı bir olmuş, gelir;/ Haçlar düşer Tuna'ya” mısralarıyla Müslüman Türklerin bu coğrafyaya yerleşmesine engel olmak için ittifak ettiğine; “Gazâdır... arada bizim saftan da Koçlar düşer Tuna'ya.” Mısralarıyla da bu fetihlerin kazanılması için gösterilen mücadelelere dikkat çeker. (Asya 1971: 100)

¹⁰ Arif Nihat Asya “İmre Tot'a ithaf ettiği “Macaristan Ağdı” şiirinde Macaristan topraklarının işgal edilmesini, halkın acımasızca katledilişini dramatik bir üslûpla ifade eder. İşgalcilerin masum halka yaptıkları zulümleri vurgulamak için karşıtlıklardan yararlanır. Macar halkının oldukça masum/mağdur, işgalcilerin ise olabildiğince zalim ve acımasızlığı şiir boyunca tekrarlanmaktadır. İşgalcileri “yaban”, “yırtıcı” sıfatlarıyla niteleyen, onların vicdanî duygularını yitirdiklerine işaret eden şair, “Ki beş kıtada Macar'lar, /Ağlar ‘Vatan, vatan!...’ diye” mısralarını tekrarlar ve halkın savunmasızca katledilişini tablolar halinde aktarır. (Asya 1971: 36)

için kutsal anlam ifade ettiğini vurgular. Şair yine dinî terminolojiyi kullanarak Tuna havzasını daha geniş olarak Rumeli topraklarını “cennet”e benzetir; buraları terk etmenin Türk halkını derinden etkilediğini ifade eder. Meriç’in/Edirne’nin geri alınması onu biraz teselli etse de Tuna’nın tamamen kaybedildiği gerçeği acılarını dindirmez. Şair, Türklerin Rumeli’yi kaybetmesi üzerine Balkan kavimlerinin daimî galip olduklarını düşünmelerine de tepki gösterir, Meriç’in/Rumeli’nin asıl sahiplerinin Türkler olduğunu/olması gerektiğini söyler:

Ey Meriç, aldandılar; aldandılar!. Sen çünkü bil:
Bizleriz, bizler müebbed sahibin; düşman değil.
Menbain: dağlar değil, tarihimin vicdanıdır.
Aktığın: Derya değildir, ruhumun ummanıdır.
Bir muvakkat cezrolup bir an çekildim, şimdi de
Sermedî milliyetin meddiyle geldim gayrete. (Koryürek 1971: 84)

Asırlarca Türk toprakları içerisinde kalan Tuna havzasının/Rumeli’nin kısa sürede Türk sınırları dışında kalmasını şair kabullenememekte, bu toprakları tekrar elde etmeyi hayal etmektedir. Şair, hayallerini dile getirirken kin ve nefret duygularını öne çıkarmaktan çok öz yurdunu kaybeden kişinin acılarını dramatize etmektedir. Şiirde Tuna ve Meriç nehirlerinin coğrafi/tabii güzelliklerinden de söz edilmekle birlikte daha çok bu nehirlerin halkın hafızasında yer ediş ve millî kültürün bir parçası oluş yönlerine dikkat çekilmektedir.

3.Kaybedilen Rumeli’ye Duyulan Özlem

Balkanları fetheden Türkler, bu coğrafyayı kısa süre de mamur hâle getirip bu topraklara Türk kimliğini kazandırmışlardır. Böylece uzun yıllar Balkan halkları ve buraya yerleştirilen “evlâd-ı fâtihan” huzur ve barış içerisinde yaşamıştır. Ancak Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Antlaşmasından itibaren Rumeli’deki topraklarını kaybedince iki taraflı bir özlem oluşur. Kısa süre sonra kaybedilen topraklarda kalan halklar Osmanlı yönetimini, buradan göçenler ise öz yurtlarını özlerler. Karşılıklı özleyiş o günden bugüne devam etmekte; birçok şiirde de bu husus dile getirilmektedir.

Köprülüzade Mehmet Fuat “Akıncı Türküleri” şiirinde Osmanlı Devleti Rumeli’den çekildikten kısa süre sonra bu toprakların eski günleri özlediğini dramatik bir üslûpla ifade eder. Şair “Söğüt dallarında hasta serçeler/ Eski akın destanını heceler...” mısralarında tabiata subjektif anlam yükleyerek yaşanan acıların ne derece büyük olduğuna dikkat çeker. “Orda bir güzel var, çatılmış kaşı;/ Ak alınına kara çatki bağlarmış!” mısralarında bir güzel kız ve “ak”-“kara” karşıtlığı imgeleriyle Rumeli’nin hâlihazırdaki viran ve mutsuz hâlini eski huzur dolu günlerle karşılaştırır. Şiirdeki “ak” ve “kara” karşıtlığı sembolik anlamlıdır. Rumeli Osmanlı hâkimiyeti altında tertemiz ve saadet içinde iken, o tarihte ise kirlenmiş ve bedbaht durumdadır.

Çocukluğunu geçirdiği Rumeli topraklarının kaybedilmesine çok üzülen Yahya Kemâl “Açık Deniz” şiirinde “Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;/ Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum.” diyerek, kendisi daha çocuk ve Rumeli’de yaşarken Türklerin bu coğrafyada kaybettiği topraklara özlem duyar. “Rakofça

kırlarının hür havasını” alan şair, “akıncı cedlerinin de ihtirasını” duyar. Ordu “mağlup”, bütün vatan “yaslı” iken her gece rüyasına “fatihâne zan” girer. “Mahzun hudutların ötesi”ni düşündükçe, bu arzusu daha da artar:

Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki o sonsuzluğun tadı! (Beyatlı 1995: 9)

Yahya Kemâl’in “mahzun hudutların ötesinden” aktığını söylediği sular, önceden Osmanlı Devleti’ne ait olup artık Sırbistan ve Bulgaristan’a ait olan topraklardan doğup Türkiye’ye akan nehirler, bilhassa Morova nehridir.¹¹

Yahya Kemâl “Kaybolan Şehir” şiirinde kendisinin doğduğu ve annesinin de mezarının bulunduğu Üsküp’e “dinmeyen hasretini dile getirir.” (Ercilasun 1997: 81) Şair, bu şehrin -geniş olarak Rumeli’nin- Türkiye sınırları dışında kalışını kabullenememiştir:

Firûze kubbelerle bizim şehrimizde o;
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz’di o.
Üsküp ki Şar dağında devamıydı Bursa’nın
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın (Beyatlı 1995: 71)

Fetih sonrasında bu şehre Türk kimliğinin, Türklüğe ait değerlerin sindiğini belirtir. “Kubbe”yi İslam’ın sembolü olarak gören şair, içerisinde çok sayıda cami ve kubbe bulunduğu için Üsküp’ü “firuze kubbeler” şehri olarak niteler, bu özellikleriyle onu Bursa’ya benzetir. (Özbalcı 1996: 81) Şair için bu şehrin önemli olmasında onun dinî, manevî çehresi kadar annesinin mezarının da burada bulunmasının tesiri vardır. Yahya Kemâl’in annesini defnettikleri toprakla/Üsküp’le arasında “duygusal ve manevî bir bağ” vardır. (Taşdelen 2008: 276) Şair, annesinin mezarının bulunduğu şehrin anavatandan koparılmasını kabullenemez, “Üsküp” annesiyle özdeşleşir:

Ben girmeden hayatı şafaklandırın çağa
Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa
İsa Bey’in fetihle açılmış mezarlığı
Hülyama ahiret gibi nakşetti varlığı (Beyatlı 1995: 71)

Üsküp-anne-vatan bağlamı, Yahya Kemâl’in “1918” şiirinde geçen “annemiz vatan” ifadeleriyle birlikte düşünüldüğünde Üsküp’ün kaybı karşısında şairin nasıl sarsıldığı daha iyi anlaşılır.

¹¹ Yahya Kemâl, çocukluğunun Rakofça kırlarında geçtiğini, o tarihlerde Türklerin Rumeli’yi ve Macaristan’ı fethettiği devirlerin mübhem hatıralarının henüz oralandaki halkın hayalinden büsbütün silinmediğini, ‘mahzun hudutlar’ olarak söz ettiği Sırp ve Bulgar hudutlarının, o yerlerin halkında birer yara gibi olduğunu belirtir. Mahzun hudutların ötesinden akan sular da Bulgaristan’dan ve Sırbistan’dan Türklere kalan topraklara akan nehirler, bilhassa Morova nehridir. Yahya Kemâl çocukluğunda bu nehrin etrafında ava çıkar, yeşil dallardan yapılmış bir avcı kulübesinde saatlerce üveyik bekler ve o sükûn içinde Budin ve Belgrad türkülerinin tesiriyle Türklerin ilerde bir gün tekrar menbaları düşman elinde kalan bu suların ötesine kadar gidebileceğini düşünür. (Banarlı 1982: 27-28)

RUMELİ'NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için.
Kalbimde bir hayali kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!
Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene. (Beyatlı 1995: 72)

Bu mısralar, Yahya Kemâl'in Üsküp'e duyduğu hasretin ne kadar derin ve köklü olduğunu gösterir. Şair Üsküp'ten ayrılmış uzun yıllar geçse, bu şehir Türkiye sınırları dışında kalsa da onun Üsküp'e genel olarak da Rumeli'ye olan sevgisi ve hasreti sonsuza kadar devam edecektir. Yahya Kemâl, daha birçok şiirinde Rumeli topraklarını "hasret kalınmış bir sevgili sıfatıyla" yâd eder; "Üsküp", "Kosova", "Niğbolu", "Eğri", "Uyvar", "Budun", "Varna", "Vardar", "Belgrad", "Kalkandelen" gibi Rumeli şehirleri, onun eserlerinin coğrafyasını yapan, "hicranlı duygularla hatırlanan" yer adlarıdır. (Gürsoy 2008: 97)

"Tuna'da Gece" şiirinde Tuna nehrinin yakınında bulunmaktan duyduğu mutluluğu dile getiren Halide Nusret, Bulgaristan gezisi esnasında¹² yazdığı "Tuna'da" şiirinde ise maziye yâd eder. Tuna'nın doğal güzelliklerini seyrederken hüznün ve sevinci bir arada yaşayan şair, tabiata ait unsurların da benzer duyguları hissettiklerini dramatik bir üslûpla ifade eder. Tuna'ya sembolik anlam yükleyen şair, Tuna'nın nazlı nazlı akışını "geçmişî yâd ederek" ağladığı şeklinde yorumlar. Burada Tuna ile bu topraklarda yaşayan, eski fetih günlerine özlem duyan halk kastedilmektedir. Rumeli kökenli olan şair de bu toprakların artık Türklere ait olmayışı dolayısıyla hüznlenmektedir. Kendisiyle birlikte bu coğrafyada seyahat edenler de aynı duyguları yaşamakta, maziye andıklarında mazi "bir içki gibi" başlarına vurmaktadır.

Sular biraz yükseldi, gökler biraz içildi
Gözlerimin yaşını Tuna rüzgârı sildi
Gamlı dağlar bile uzun uzun güldüler
Ağlıyor dağların bu manalı gülüşü
Ve suda gölgelerin şaheser bükülüğü,
Gönlümüzde çağlayan elemleri dindirdi.
(...)

Hülya diyarlarında uçar gibi gemimiz
Gönlümüzden koparak tekrar ediyoruz biz
Tabiatın en güzel eseridir bu nehir. (Zorlutuna 1930: 45)

"Tuna" şiirinde de Tuna'yı mavi rengiyle gökyüzüne, yeşil rengiyle de bahara benzeten Halide Nusret, uzunluğunu da ufuktan ufka koşarak coşması şeklinde yorumlar:

Tuna yeşil: Bahar gibi.
Bir ufuktan bir ufka rüzgâr gibi

¹² Edirne'de öğretmenlik yapan Halide Nusret, bir grup öğretmenle Bulgaristan'a gider. Varna, Tuna ve Plevne gibi eski Osmanlı şehirlerini gezer. (Coşkun 2010: 46), (Zorlutuna 1978: 245-255)

Akıyor... Zorlu akıyor Tuna.
Hasretiyle yürek yakıyor Tuna.
Tuna kızıl: Kan gibi
Duygulu bir insan gibi
Yanıyor... İçinden yanıyor Tuna.
Anıyor Tuna
En güzel günleri hıçkırarak
Tuna ak, Tuna berrak,
Benim gözyaşım gibi!
Tuna dertli bugün hummalı başım gibi. (Zorlutuna 1943: 75)

Şair, Tuna'yı özneleştirmekte, ona kişisel anlam yüklemektedir. Onun olağan seyrinde akışı esnasında oluşan dalgacıkları gözyaşı olarak yorumlamaktadır. Bu şiirde de Tuna ile kastedilen o havzada yaşayan, anayurt Türkiye'den uzak kalan Müslüman/Türklerdir. Bu ayrılık hem Tuna havzasında kalan Müslümanları hem de ataları bu topraklardan göç etmek zorunda kalan şairi üzmektedir. Şiirde geçen "Dalgalarda köpükleniyor ak/Kısrak-/ ların yeleleri../ İçimde bir yıldız,/ Bir hız/ İçimde çarpıntılar / Var./ İçimde gür bir ses haykırıyor: ileri!..." mısraları da eski fetih günleri duyulan özlemin ifadeleridir. Şair "zorlu akıyor Tuna" mısrasıyla "soy ismi olan Zorlutuna'ya tevriye yapar". (Coşkun 2010: 74)

Rumeli'ye hasreti birçok şiirinde dile getiren Arif Nihat Asya, 1968'in Mayıs ortalarından Haziran ortalarına kadar süren ve Bulgaristan, Yugoslavya, Avusturya, Macaristan, Almanya, İsviçre'yi içine alan bir Avrupa seyahatine çıkmış; bu seyahatin intibalarından, *Avrupa'dan Rubailer* adlı eseri doğmuştur. Bu gezisinde bir yandan çevreye ait güzellikleri, medeniyet unsurlarını dikkatle takip eden şairin, aynı zamanda bu yerleri tarihî perspektif içinde Türk tarihiyle ilgisi açısından da dikkatle gözlediği fark edilir. (Yıldız 2006: 35) Şairin "Tuna" rubaisinde de Tuna'ya kişisel anlam yükleyerek, onu özneleştirir:

Kuşlar -yine- turnadan, sülünden, sunadan...
İzler gördün, bir babadan, bir anadan!
Lâkin, ne yazık ki şimdi karşında Tuna.
Senden utanır, sen utanırsın Tuna'dan! (Asya 2005: 163)

Şair burada "Tuna"yla Tuna havzasında -daha geniş olarak Rumeli coğrafyasında- kalan Türkleri/Müslümanları kastetmektedir. Bu topraklarda kalan Türklere destek olamadığı için şair, onlardan utanır; onlar da burada kendilerine bırakılan emaneti koruyamadıkları için şairden utanır. Şair, Ergün Zorlutuna'ya ithaf ettiği "Tuna II" rubaisinde benzer duyguları işlemiştir. Tuna nehrinin coğrafi özelliğini, doğal yapısını özlu biçimde ifade eden şair, onun Osmanlı fetihlerini arzuladığını, o günlerinin hayaliyle aktığını ifade eder:

Dağdan, ovoidan bir "Tuna" derler su geçer;
Üstünden yolcular geçer, yolcu geçer...
Lâkin Tuna'nın her gece rü'yasından
Hâlâ, o büyük, o muhteşem ordu geçer! (Asya 2005: 176)

Bu rubaide de Tuna ile kastedilen bu havzada yaşayan halktır, onlar Osmanlı Devleti zamanındaki huzur ve barışı özlemektedirler. "Yollar" rubaisinde de

RUMELİ'NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

Osmanlı dönemine duyulan özlemi dile getirir. Şair, bu coğrafyada Kanuni'nin fetihleriyle birlikte daha sonraki yıllardaki geri çekilmeleri de hatırlar:

Yıllarca şu milletlere sen, göster yön!
Bir meş'ale ol şurda da, yanmışken sön!
Kaanuni'nin gittiği yollardan git;
Evlatlarının döndüğü yollardan dön! (Asya 2005: 175)

Arif Nihat "Hasan İstinyeli'ye" ithaf ettiği "Viyana" rubaisinde de, Viyana'da Türk tarihinden izler bulduğunu ifade eder:

Hep hatıralar doluydu, dönsek ne yana:
Sesler geliyordu her taraftan, duyana...
"Kardeşler, şimdi nerdeyiz?" derken ben
Tarihten bir ses, dedi: "Mevki" Viyana!... (Asya 2005: 163)

"Üsküp" rubaisinde ise hasret kaldığı Üsküp'ü yakından göremediği için üzüldüğünü ifade eder:

Çarpıldı, sakatlandı mı, ey yol, kanadın:
Geçtin göbeğinden de Niş'in, Belgrad'ın
Hasretlisi olduğum garib Üsküp'üme
Yaklaşmışken söyle neden uğramadın? (Asya 2005: 191)

Arif Nihat "Edirne" şiirinde Edirne'nin tarihî, coğrafi güzelliklerini tasvir eder; Karaağaç, Filibe, Şumnu vb. şehirlerin Türkiye sınırları dışında kalmasına üzüdür. Bir zamanlar -Edirne gibi- Türk şehri olan bu şehirlerde o tarihlerde Türklüğe ait eserler yok edilmiş; Edirne'den ileriye geçmek için de engeller vardır. Eskiden Türkler buralara rahatça girebilirken artık Edirne toprakları küçülen memleketin Rumeli tarafındaki sınır şehri olmuştur. Şair bu acı gerçeğin kendisi gibi Edirne'yi de hüzünlendirdiğini dramatik bir üslûpla ifade eder:

Yazık ki yıkılmış Karaağaç'tan
Bugün, artık, ağıt kokusu gelir!
Edirne'ye "mahzun Edirne" sözü,
Şimdi sözlerin en doğrusu gelir.
"Şu köprü, köprümdür... geçeyim!" dersin...
Önüne yabanın namlusu gelir.
Şimalde bahçene çıkmak istesen
Yolunu bekleyen bir pusu gelir (Asya 1964: 59)

Şair, işgale maruz kalan ve ondan etkilenen tüm halkın ızdıraplarını ifade eder. Balkan Savaşları esnasında büyük çatışmaların yaşandığı Edirne ve civarında birçok tahribat olduğu için buradaki tarihî yapılarda o günlerden hâlâ izler vardır. Bu izler şaire Balkan Savaşları'nı ve Edirne'nin işgalini ve düşmanın bu şehre verdiği zararları hatırlatır. "Şehit ruhlarının tüttüğü mukaddes vatan topraklarından gelen kan ve barut kokusu o celâdet günlerinin hatırasdır." (Özarlan 2005: 168) Bir zamanlar Türk toprakları olan Rumeli'nin sınır dışında kalması, Türklere bu topraklarda yabancı muamelesi görülüp pasaport sorulması Arif Nihat'ı üzer. "Sınır" rubaisinde de bu üzüntüsü şu mısralarla ifade eder:

Beklersin sen... oysa oturmuş, kurulur;
Bir kerre de kaç çattı mı, kalbin burulur...

Vaktiyle senin yurdun olan yerde, bugün.

Pasaportun sorulur. (Asya 2005: 163)

“Estergon Kalesi” şiirinde Arif Nihat’ın, Estergon Kalesi adlı türküyü dinlemenin verdiği ilhamla” eski kahramanlık günlerinin havasına girdiği görülmektedir.¹³ Şiirdeki “r” seslerinin tekrarı armoni oluşturur. Bu ünsüzler, “şiirde verilmek istenen yiğitlik havasına uygun bir gürlleme” intibayı uyandırır; gür musikiden kahramanlık duygusuna geçişi ifade eder. (Yıldız 1997: 261) Estergon Kalesi bestesini dinleyen şair, Türk akıncılarının Rumeli’ye düzenlediği akınları ve ihtişamlı günleri hatırlar; yolcudan da bu türküyü dinlemesini ister. Burada “yolcu” kelimesi sembolik anlamlıdır, onunla eski musikiye yabancılaşan Türk halkı kastedilmektedir. Şair, sazın telleriyle ve akıncıların yaylarının telleri arasında dokunuş ve ses bakımından benzerlik bulur:

Germekte Türk sanatının erkek elleri
Serhatte yay gerer gibi tamburda telleri
Tambur, kemençe, cümbüş el atmış uzaklara
Sözlerde sığmıyor, bre dilber, dudaklara!
Var kuvvetiyle ortada hummalı bir yarış
Maden, kiriş, ağaç, deri, tel, yay, göğüs, karnı.
Estergon önlerindeki destanca haykırış
(...)

Yıllar boyunca yolları tutmuş onun sesi
Estergon’un nabızları, Estergon’un sesi !
Yaylarda Ustorumca’dan Tuna’dan kalma bir akis
Mızrapların tiğiyle yürekler nakış nakış
Mızrap değil bir eski akından bu darbeler
Şahinlerin çelik gagasından bu darbeler (Asya 1964: 29-30)

Estergon’un artık Türklerin olmadığını düşünen şair, “Ur, kır, kopar, dağıt, bre Şahin, ki telleri/ Estergon’un bizim değil artık, güzelleri” diyerek öfke ve üzüntüyü bir arada yaşar.

Orhan Şaik Gökyay “Budin Türküsü” şiirinde “bir diyarda eşi” olmadığını, Tuna nehriyle yaşıt olduğunu söyleyerek Budin’in coğrafi ve tarihî güzelliklerine dikkat çeker. Budin’in, Tuna nehri kıyısında olması coğrafi güzelliğini, 145 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalması da tarihî güzelliğini daha da artırır. Şehrin “yosma yosma bakış”an, ne giyse yakışan güzel kızları, içerisindeki güller ve bülbüller, tarihî dokusu ve coğrafi yapısıyla zaten güzel şehri şairin gözünde idealize bir şehir hâline getirir. Millî duyguları güçlü olan şair, şehirdeki tarihî eserlerin de etkisiyle Osmanlı’nın Budin’ini görmek ister. Bu nedenle şehre ait bütün unsurları/nesneleri yüceltir:

Bahçelerde elvan elvan gülleri,
Yaz gelince bülbüllenir dalları,
Bozbulanık coşkun akar selleri,

¹³ Estergon kalesinin Türkler tarafından fethi için de kaybı için de birçok şiir yazılmış, bu şiirler farklı enstrümanlarla bestelenmiştir. Arif Nihat’ın “Estergon Kalesi” şiirinde söz ettiği ise Perihan Altındağ’ın saz ile söylediği bestedir.

RUMELİ'NİN KAYBININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ AKİSLERİ

El'aman çığırır kışı Budin'in. (Gökyay 1994: 23)

Bu mısralarda geçen “gül” sözcüğü ile “Gül Baba” türbesine de göndermede bulunmaktadır. Bu şehirde Türk kültürünü hatırlatan en önemli eser “Gül Baba” türbesidir. Budin'i 145 yıl hâkimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti, yaptırdığı eserlerle bu şehre Türk/Müslüman kimliği kazandırır. Ancak Osmanlı “nazlı Budin”i Nemçe'ye kaptırdıktan sonra bu eserler yok edilerek ya da aslından uzaklaştırılarak şehirden Türk kimliği silinmeye çalışılır; bugün Budin'de -aslına uygun olarak- geriye kalan “Gül Baba” türbesidir. (Dursun 2004: 75)

İlham alır gönlüm Tuna boyundan,
Yanık bağrım kanmak ister suyundan,
Selam gelir paşasından, beyinden,
Bir türlü kurumaz yaşı Budin'in
Bir ünü var şu dünyayı tutmuştur,
Küffar ile nice cenkler etmiştir,
Budin bizim dizimizde yatmıştır,
Gazi erenlerdir düşü Budin'in. (Gökyay 1994: 23)

Uzun yıllar Türklerin hâkimiyeti altında kalan Budin, o yıllarda “dizde yat”ıp uyuyan çocuk gibi huzur içerisinde yaşamış, akıncıların fetihlerine tanık olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti o toprakları terk ettikten sonra ise bu huzura hasret kalmıştır. Şair Tuna nehrinin nazlı nazlı akışını, Budin'in Osmanlı dönemini hatırlayıp üzüldüğü şeklinde yorumlar. Tuna nehri, şairin “gönlüne, maziyi ilham eder”; “akışı da “kültürel hafıza”sını canlandırır. “Türk gazi erenleri Budin'i koruyan, besleyen, yetiştiren anne/babadır”. (Narlı 2007: 366) Şair, “Budin'de âşına bir çehre sezdim,” diyerek de bu şehirde İslamî kültüre ait eserlerin yok edilmesine ya da dönüştürülmesine rağmen bu eserlerde Türk kültürünün kendisini hissettirdiğini ifade eder.

Orhan Şaik “Üç Nehir” şiirinde de Tuna, Meriç ve Tunca havzalarının doğal güzelliklerini tasvir eder. Şair bu üç nehre olan sevgisini “Biri de bendedir bu üç nehirin/ Benim de gönlümden sular akmada” şeklinde ifade eder. Şair nehre imgesel anlam yüklemektedir. Gönlünde çağlayan/akan nehir eski fetih günlerine duyduğu özlemdir. Şair bu üç nehrin nazlı nazlı akışını eski fetih günlerine özlem duymaları, sularını Türkiye sınırlarına taşımalarını Türklerin hâkimiyetini arzulamaları şeklinde yorumlar:

Sanmayın sadece yapraklar taşır,
Düşmandan gizlice topraklar taşır,
Meriç'in suları bayraklar taşır,
Sınır boylarında güneş solunca.
Dağdan suya inmiş susuz ceylanlar,
Kimdir ağaçlıkta şu konuşanlar?
Geri mi döndü geçmiş zamanlar
Ufuklardan bana kimler bakmada? (Gökyay 1994: 38-39)

Şair zamanda yolculuk yapıp akıncıları görmek ister. Ancak görmek istediği “paslanmış hayal”den ibarettir. Rumeli topraklarının Türkiye sınırları dışında kalışına sürekli üzülen şair, nehirlerle kendi gönlü arasında benzerlik kurar.

Nehirlerin bulanık akışını de Türklerden ayrılığın ızdırabıyla ilişkilendirir; onların en sonunda Türkiye'ye kavuşacakları için dağları aşmalarına rağmen yorulmadıklarını söyler. Kendisinin yüreğinde de aslında nehirler değil durulmayan denizlerin çalkalandığını, sürekli fırtınalar çıktığını ifade eder.

Sonuç

Rumeli'nin kayıp nedenlerini, kaybın halk üzerinde yarattığı sarsıntıyı ve Rumeli'ye özlemi konu alan şiirler duyguların ifade edilişi bakımından birbirleriyle benzerlik göstermektedirler. Rumeli topraklarının kaybını sığağı sığağına aktaran şiirlerde, şairlerin ruh hâli, içlerinde yaşadıkları çatışmalar ve tepkiler daha sonra yazılan şiirlere göre canlı biçimde aktarılmıştır. Bu şiirlerde öfke, sitem, acıma/merhamet, lânet duyguları bir arada işlenmiştir. Yine belirtmek gerekir ki Rumeli'nin kaybına ilişkin şiirlerde, ihmalin rolü üzerinde de durulmakla birlikte, daha çok Balkan kavimlerinin acımasız ve düşmanca eylemleri de oldukça sert bir üslûpla eleştirilmiştir. Rumeli'nin kaybına, şiirlerinde en geniş yer veren Mehmet Âkif'tir. Söz konusu şiirlerde en öfkeli üslûp ve sert eleştiriler de onda kendisini hissettirmektedir. Özel olarak ata yurdu Arnavutluk'un, geniş olarak Rumeli topraklarının harabeye çevrilmesi şairi, hırslı Arnavut milliyetçileri ile ihmalkâr yöneticilere nefret ve sitem ettirir; Allah'a da isyanın eşiğine getirir. Bu nedenle onun bazı şiirlerinde isyan-ümitsizlik bazı şiirlerinde ise teslimiyet-teselli-gayret baskın temadır.

Çocukluğu Rumeli'de geçen Aka Gündüz de bu toprakların harap hâline oldukça üzülür ve ihmalkâr davrananlara sitem eder. Şiirlerinde daha çok insanî duyarlılığı öne çıkaran Şair Nigâr Hanım ise Rumeli'nin kaybına, perişan hâline üzülür, ancak o isyan noktasına gelmez; sadece üzülür, -Mehmet Âkif gibi- çalışmayı telkin eder. Rumeli'nin harap hâlini şiirlerinde canlı tablolar hâlinde sunan Rıza Tevfik de yurdun yaralı hâli karşısında duyarsız davrananlara da sitem eder, ancak o da isyan etmez.

Rumeli'nin kaybını konu alan şiirlerde “vatan-anne” benzetmesi izlek olarak kullanılmıştır. Bu coğrafyanın hâlihazırdaki harap, perişan hâlini eski ma'mur ve huzurlu günlerle karşılaştırılmıştır. Osmanlı Devleti için merkezî konumda bulunan Edirne'nin elden çıkmasının ne kadar büyük kayıpsa, geri alınmasının da o derece önemli kazanç olduğu fikri işlenmiştir. Şairler hissettikleri acıları işlerken duygularını ikinci şahısla ya da nesneyle paylaşırlar. Mehmet Âkif (*Hakkın Sesleri*) yolcuyla ve ölü babasıyla; Rıza Tevfik (“Edirne İçin”) sevgilisiyle paylaşır. Aka Gündüz (“Ah!...”) acıları yaralı bir kişinin dilinden ifade eder. Arif Nihat “Estergon Kalesi” şiirinde bir yolcudan da besteyi dinlemesini ister. Şairler bu yöntemi/söylemi daha çok trajik atmosferi tasvir ederken kullanmaktadırlar. Birçok şiirde yaşanan acıları dramatize etmek için cansız varlıklara kişisel anlamlar yüklemektedirler. Yine Arif Nihat ile Halide Nusret “Tuna” şiirlerinde nehre kişisel anlam yükleyerek, hem o havzada kalan Türk/Müslümanları hem de Türkiye'ye göç edenlerin acılarını hafızalarından silemediklerini ifade eder. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen Türklerin özel olarak Tuna'ya genel olarak Rumeli'ye hasretlerinin devam ettiğine işaret ederler. Yahya Kemâl de özel olarak annesiyle

özdeşleşen Üsküp'ün, genel olarak Rumeli'nin Türkiye sınırları dışında kalışını ("Kaybolan Şehir") kabullenemez. Cumhuriyet döneminde daha birçok şiirde bu husus işlenmiştir. Samih Rifat "Vardar Türküsü", Yavuz Bülent Bakiler "Bizim Türkümüz", Galip Sertel "Ve İhtiyar Muhacirler" ve daha birçok şair, birçok şiirinde Rumeli'ye duyulan özlemlerini dile getirmişlerdir.

Kaynaklar

- AKA GÜNDÜZ, (1334/1918), *Bozgun*, Dersaadet/İstanbul: Kanaat Matbaası.
- ASYA, Arif Nihat, (1964), *Kökler ve Dallar*, İstanbul: Toprak Yayınları.
- ASYA, Arif Nihat, (1971), *Basamaklar*, Ankara: Didakta Yayınları.
- ASYA, Arif Nihat, (2005), *Rubâiyyat-ı Arif II*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ATASOY, Ahmet Emin, (2001), *XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi*, Bursa: Asa Kitabevi.
- BANARLI, Nihad Sami (1982), "Millî Romantizmin İdrâki", *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri II*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat:16-32.
- BEKİROĞLU, Nazan, (1998), *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1995), *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: MEB Yayınları.
- BİRİNCİ, Necat, (2000), "1897 Türk-Yunan Savaşının Şiirimizdeki Akisleri", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları: 127-143.
- BÖLÜKBAŞI, Rıza Tefik, (2005), *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*, (Haz.: Abdullah Uçman), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- COŞKUN, Betül, (2010), *Halide Nusret Zorlutuna Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇAKIR, Ömer, (2007), "Balkan Harbi'nin Türk Şiirindeki Akisleri", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 33, Güz 2007: 215-228.
- DUMAN, Haluk Harun, (2005), *Balkanlara Veda*, İstanbul: Duyap Yayınları.
- DURUSUN, Haluk, (2004), "Uzanalım Yine Macar Eline", *Tuna Güzellemesi*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- ERCİLASUN, Bilge, (1997), "Yahya Kemâl ve Şiiri", *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler I*, Ankara: Akçağ Yayınları: 76-98.
- ERSOY, Mehmet Âkif, (2007), *Safahat II. Süleymaniye Kürsüsünde*, (Haz.: Fazıl Gökçek), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- ERSOY, Mehmet Âkif, (2007), *Safahat III. Kitap Hakkın Sesleri*, (Haz.: Fazıl Gökçek), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- ERSOY, Mehmet Âkif, (2007), *Safahat IV. Kitap Fatih Kürsüsünde*, (Haz.: Fazıl Gökçek), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- ERSOY, Mehmet Âkif, (2007), *Safahat V. Kitap Hatıralar*, (Haz.: Fazıl Gökçek), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder, (1999), *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: AKM Yay.
- GÖKÇEK, Fazıl, (2005), *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, (1994), *Bu Vatan Kimin?*, Mersin: Orhan Şaik Gökyay Kütüphanesi Yayınları.
- GÖZLER, H. Fethi, (1985), "Enis Behiç Koryürek'in Edebiyatımızdaki Yeri", *Millî Kültür*, sayı: 49, Temmuz 1985: 70-74.
- GÜRUSOY, Belkıs (2008), "Bize Ait Olan Toprakların Yahya Kemâlde Yorumu", *Yahya Kemal ile Bir Medeniyeti Yeniden Okumak*, Ankara: 91-104.

- İNALCIK Halil (2008), “Rumeli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul: 232-235.
- İSMAİL SAFA (1308/1892), *Huz Mâ Safâ*, İstanbul: Âlem Matbaası.
- KAPLAN, Mehmet vd. (Haz.), (1984), *Cenab Şehâbettin’in Bütün Şiirleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- KAPLAN, Mehmet, (1997), *Şiir Tahlilleri I Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARPAT, Kemal H., (1992), “Balkanlar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: 25-32.
- KORYÜREK, Enis Behiç, (1971): *Miras*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KUNTAY, Midhat Cemal, (1971), *Türk’ün Şehnâmesinden -Seçmeler-*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KÜÇÜK, Cevdet, (1992), “Balkan Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: 23-25.
- METİN, Ali K. (2008), “*Hakkın Sesleri: Siperden Yükselen Fevran*”, **Hece (Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı)**, sayı: 133, Ocak: 277-292.
- NARLI, Mehmet (2007), *Şiir ve Mekân*, Ankara: Hece Yayınları.
- OKAY, Orhan (1998), *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZARSLAN, Ersin (2005), “Arif Nihat Asya’nın Şiirlerinde Dış Dünya: Tarihî Coğrafya ve Şehir Tezâhürleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 28 (Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı): 145-175.
- ÖZBALCI, Mustafa (1996), *Yahya Kemâl’in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SÜLEYMAN NAZİF (1971), *Mehmed Âkif*, İstanbul: Erkin Matbaası.
- KARACA, Nesrin Tağızade, (1992), *Celâl Sahir Erozan*, Ankara: KB Yay.
- KARACA, Nesrin Tağızade, (1993), *Celâl Sahir Erozan (1883-1935) Hayatı-Dönemi-Eserleri*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ŞAİR NİGÂR HANIM/NİGÂR BİNTİ OSMAN (1332/1913): *Elhan-ı Vatan*, İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.
- ŞEN, Cafer (1997), *1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi’nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TAŞDELEN, Vefa (2008), “Yahya Kemâl’in Şiirlerinde Mekânın Varoluşsallığı”, *Yahya Kemal Kitabı*, (Editör: Duran Boz), Kahramanmaraş: 273-279.
- UÇAK, Nurcan (1997), *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- UÇMAN, Abdullah (2004), *Rıza Tevfik’in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÜLGEN, Erol (1993), *1897 Türk-Yunan Savaşı’nın Türk Şiirindeki Akisleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- YILDIZ, Saadettin (1997), *Arif Nihat Asya’nın Şiir Dünyası*, İstanbul: MEB Yayınları.
- YILDIZ, Saadettin (2006), *Arif Nihat Asya*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret, (1930), *Geceden Taşan Dertler*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret, (1943), *Yayla Türküsü*, İstanbul: Ülkü basımevi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret, (1978), *Bir Devrin Romani*, Ankara: KB Yayınları.